

La Seu de Manresa. Memòria descriptiva

Francesc Xavier Asarta i Ferraz

Descripció del monument

La Seu és el monument principal de la ciutat de Manresa, construïda al cim del Puigcardener, constitueix la seva millor fita urbanística. És un monument clarament representatiu del gòtic català, i la seva denominació oficial és la de Col·legiata-Basílica de Santa Maria de la Seu.

L'actual fàbrica gòtica es va començar l'any 1322, segons projecte i direcció de l'arquitecte Berenguer de Montagut, autor també de l'església de Santa Maria del Mar, a Barcelona.

L'estructura actual de l'edifici, ve condicionada per la llarga durada de les obres de construcció i així no respon en la seva totalitat a la idea inicial, degut a l'aplicació de solucions i estils, que venen condicionats pels estils de l'època, en la que es desenvolupen.

Podem destacar en la seva cronologia les dates següents:

1328: Col·locació de la primera pedra de l'església gòtica.

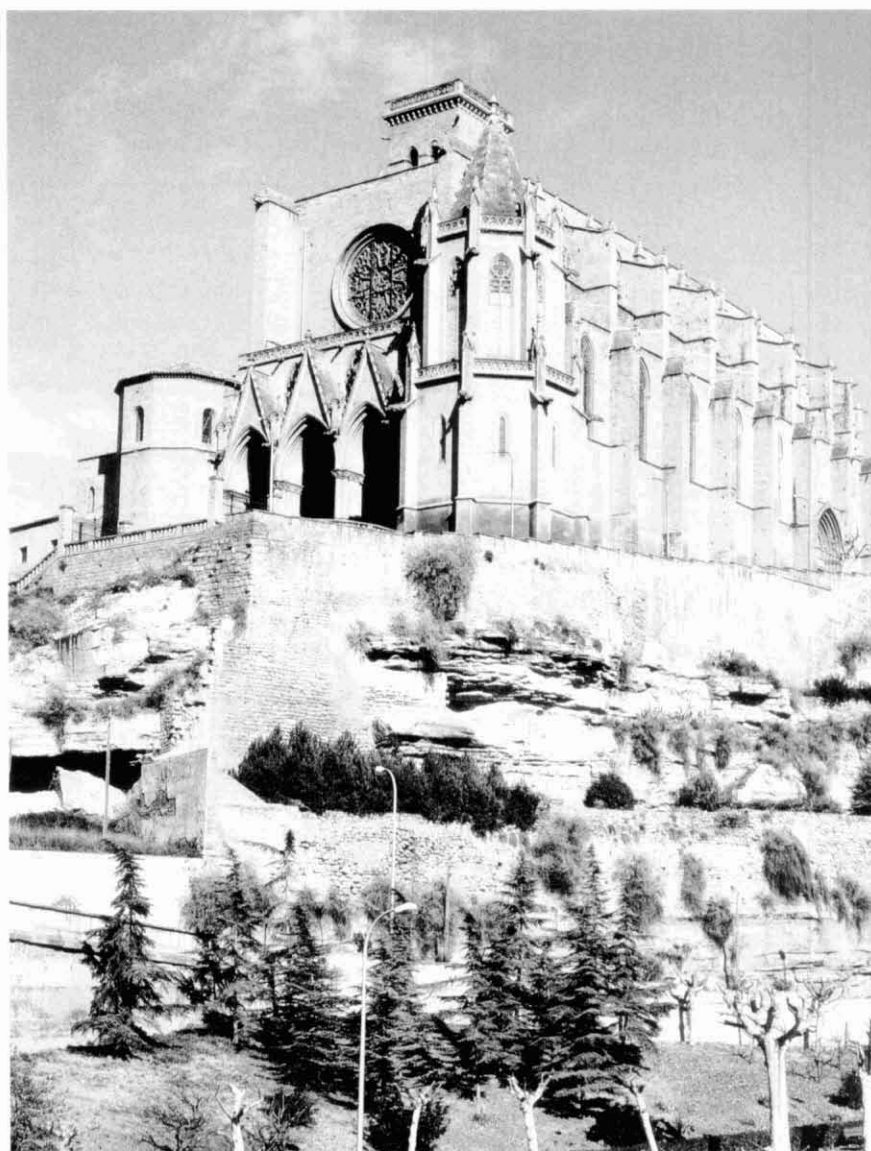
1488: Finalització de l'obra bàsica i tancament de la nau, amb el mur de ponent.

1592: S'acaba el campanar.

1657: Construcció de la capella del Santíssim.

1915: S'inicien les obres de la façana neogòtica, d'Alexandre Soler i March.

La Seu de Manresa és d'única i àmplia nau sense transepte, amb absis

La basílica de Santa Maria de la Seu, dalt del Puigcardener.

poligonal i girola al voltant del presbiteri.

La nau està ampliada per capelles laterals, comunicades entre elles mateixes, a través d'uns arcs amplis i alts que produeixen la sensació, d'estar en una solució d'església amb tres naus de diferent alçada, cobertes amb voltes d'encreuament.

En l'exterior apareixen contraforts, acabats amb arcbotants de doble arc, un dels quals conté i es transforma en la torre hexagonal, que és l'escala de cargol d'accés des de l'absis a la coberta i denominada "Cargol de Sant Pere".

La nau i capelles laterals s'il·luminen amb 30 vidrieres, un rosetó en la façana Oest i un òcul sobre el portal de Sant Antoni.

La Seu té tres portals i el campanar està construït per una torre quadrada de 50 m. d'alçada, construïda al segle XVI i modificada la seva barana a principis d'aquest segle.

Aquest temple té cripta, construïda al segle XVI i remodelada l'any 1974.

La capella del Santíssim que forma part de la façana oest, d'estil renaixentista, fou construïda al segle XVII, el seu altar, col·locat en 1957, provinent del monestir de Montserrat, substitueix l'altar barroc, cremat al 1936.

Simètric, en la façana oest, existeix el baptisteri, obra de Soler i March, de planta octogonal, construït en estil neogòtic de 1916 al 1921.

L'actual claustre, restaurat fa poc per l'arquitecte que subscriu, ocupa les dependències del costat nord, annexes a l'església. D'estil post-renaixentista fou renovat al segle XVII, en substitució d'altre d'estil gòtic, del qual gaire bé no se'n tenen referències.

Queden restes d'un pòrtic claustral, romànic del s. XI, recolzat sobre àmplies arcades i que ocupen el sector de l'antic monestir canonical.

Al centre del claustre existeix una capella d'estil neoclàssic, construïda al 1803, restaurada en 1910 i 1992, dedicada a Maria Immaculada i que es denomina també capella de la Confraria dels "Favets". Per unes recents excavacions arqueològiques s'ha demostrat l'existència d'una capella anterior d'origen gòtic.

Per últim la façana oest, d'estil neogòtic és obra de l'arquitecte Alexandre Soler i March i fou construïda des de 1915 a 1934, en un intent d'acabar la façana inconclusa de la Seu i de transformar-la en el seu accés principal. L'obra pels fets revolucionaris de 1936, quedà inacabada i l'accés principal de la Seu se segueix realitzant, com sempre, pel portal de Santa Maria.

Procés de restauració realitzat

Ja s'ha comentat que en trienni 1936-39 la Seu de Manresa va patir una gran devastació, però la seva restauració s'inicià en 1940 i encara dura.

Primerament es va constituir una Junta d'Obra i fins 1949, s'encarregà de la direcció general de les obres Alexandre Soler i March. Després Camilo Pallás, arquitecte del Servei de Monuments de la Diputació de Barcelona, prossegueix els treballs de restauració. Participen també per aquesta època, amb intervencions diverses, els arquitectes José M. Gudiol, José M. Carreras i Luis Pastor i en 1979 inicià la direcció de les obres de restauració l'arquitecte Francisco Javier Asarta, fins els nostres dies.

Al maig de 1971, es constitueix l'associació denominada "Amics de la Seu". Associació manresana per la restauració i conservació de la Col·legiata Basílica de Santa Maria de la Seu que té la finalitat de promoure la restauració d'aquelles obres que es consideren necessàries o convenients per la restauració i conservació de la Basílica, ja sigui respecte a la seva fàbrica, com als elements artístics interiors o exteriors.

En els últims divuit anys, període d'actuació d'aquest arquitecte, s'han seguit realitzant diverses obres de restauració que a continuació es resumeixen. L'última obra de restauració executada amb consignació del Ministeri de Cultura, fou un projecte elaborat el 9 de maig de 1979, amb acta de recepció el 5 de maig de 1981, i comprenia la restauració d'algun sector del campanar, alguns paraments de pedra de l'absis de la nau central i algunes ma-

colles, despreses o en perill de caure. També es va escometre la restauració i protecció de dues vidrieres altes de la façana Sud al costat del pont de comunicació del "Cargol de Sant Pere" amb la coberta de la nau central.

La primera obra de restauració executada per la Generalitat de Catalunya, ja fetes les transferències de competències en matèria de cultura, fou un projecte de data 30 de setembre de 1981, i quedaren finalitzades les obres el 9 de juliol de 1982. Amb aquest projecte es va renovar la coberta de teula àrab de la capella del Santíssim, i es va impermeabilitzar i pavimentar la terrassa de l'atri de la façana nova d'Alexandre Soler i March.

L'any 1982, el 30 de desembre, s'aprovaren per la Generalitat de Catalunya dos projectes, un per la restauració de diverses macolles i el pont del "Cargol de Sant Pere", i el segon per a la restauració del "Cargol de Sant Pere".

Amb data 15 de desembre de 1986 es va redactar el projecte bàsic de restauració del sector del claustre i sota-claustre, amb la capella dels "Favets", i el dia 1 de novembre de 1989 el corresponent projecte d'execució.

Durant el provés de restauració dels claustre s'executaren excavacions arqueològiques, que sobretot, l'any 1991, en el subsòl de la capella dels Favets, van tenir un resultat magnífic apareixent antropomòrfiques.

L'any 1995 es va dur a terme l'ordenació de l'entorn de la Seu. L'empresa constructora fou l'empresa manresana Cots i Claret i l'arquitecte també manresà Jaume Espinal.

En 1994 es va acabar la restauració del portal d'accés principal a la basílica, o portal Nord o de Santa Maria.

Per últim, els anys 1999 i 2000 s'han reforçat l'última volta i nervis de la nau central i una volta de l'absis respectivament, per raons d'urgència, ja que es van observar perilloses esquerdes en les mateixes i havien caigut trossos de morter al terra. Bella Soler restauradora manresana va netejar i daurar la clau de l'absis.

Treballs de restauració a la Seu de Manresa. (Foto: Salvador Redó).

Procés de restauració futur

El conjunt de la Seu el podem fraccionar pel seu estudi en tres grans sectors: el primer, la nau de l'església; el segon, el claustre i les dependències contígües i, el tercer, rectoria, dependències parroquials, habitatges annexes, etc.

Dependències parroquials i annexes.

Aquest tercer sector gairebé no el tractarem aquí i únicament direm que està necessitat, com resta del conjunt, d'unes obres de restauració, però en aquest cas i abans de res, del que està necessitat és d'un projecte d'ordenació que estudiï i doni pautes constructives, històriques, formals i funcionals als diversos espais que conté.

Avui constitueix un conjunt difícil d'entendre i complicat arquitectònicament parlant, amb unes alteracions dels nivells originals molt importants i una coexistència d'arquitectures histò-

ricament molt distants. Així hi podem trobar un antic cup o un petit teatre totalment abandonat i obsolet o un petit hort – jardí al costat de l'habitatge parroquial, sobre un reomplert de terres de més de 3 metres d'alçada.

La parròquia va fer obres de rehabilitació en aquest sector, en diverses etapes i amb criteris molt curts, d'ús immediat i sense cap visió de futur del conjunt. Així es van consolidant petites actuacions, sense estudis arquitectònics ni històrics, per altre part absolutament necessaris i perceptius i a més algunes vegades amb solucions estètiques o compositives de poca qualitat.

L'absència de programa funcional i de diner fan impossible l'actuació pròxima en aquest sector.

L'any 1999 es van aixecar els plànols de planta dels edificis adjacents a la c/ Baixada de la Seu, cantonada al c/ Vallfonollosa, pels arquitectes Francesc Cols i Xavier Pons. (COAC Manresa).

Dependències annexes al claustre

En el sector del claustre i dependències annexes, ja s'ha comentat que en els anys 1990-1993 es realitzà una inversió econòmica que va permetre restaurar el claustre, dependències sota claustre i capella dels "Favets". Abans d'iniciar-se les obres, aquesta era una zona absolutament degradada i amb espais i arquitectures difícils d'entendre, una mica a l'estil del ressenyat en el sector anterior, però a més amb els elements absolutament en ruïna, totalment tancat a la visita pública per la seva perillositat i amb poca superfície de profit a efectes funcionals.

Avui aquest panorama ha canviat radicalment i aquest sector una vegada restaurat, ha significat la posada en valor de la seva esplèndida arquitectura, ja sigui romànica o neoclàssica, s'han aconseguit uns espais d'ús polivalent i visitables al públic i d'una gran importància polifuncional.

De totes formes amb el projecte de restauració abordat i degut a problemes econòmics, no van poder rehabilitar-se totes les dependències annexes al claustre. La recerca i estudi de nivells primitius serà un treball a realitzar. Pels treballs de restauració efectuats en el claustre i per les variacions de nivells trobats, podem pensar en un reomplert de terres de més d'un metre d'alçada, amb el que la proporció de la sala, una vegada restaurada, guanyarà enormement.

En el costat nord del claustre i en comunicació amb la sala anterior, existeix una altra peça de gran interès i també sense restaurar i avui sense ús específic. Aquesta segona sala és llarga, estreta, amb abundància de desnivells en el seu recorregut i de difícil lectura espacial. La primera part d'aquestes dependències està coberta amb volta de maó pla. Existeix un gran arc rebaixat a la paret esquerra, de pedra que també ens dóna idea dels canvis de nivell que s'han produït. La segona part està coberta amb volta de canó; en pedra i la tercera, coberta amb forjat de bigues metàl·liques i amb un arc, posseeix en el seu interior un cup o sitja de pedra el·líptica. Aquesta breu descripció dona idea de la gran confusió arquitectònica, que existeix en aquest sector. Amb la restauració s'haurà de profunditzar en l'estudi arquitectònic i històric de la zona que ens ocupa, però ningú dubta que una vegada restaurat aquest sector annex al claustre la seva nova configuració arquitectònica, serà de gran qualitat. Tot aquest àmbit respira en aquest moment, un aire d'eterna reforma inacabada.

L'accés al claustre, des del carrer, es realitza a través d'un portal romànic, aprofitat de l'antiga església, que dóna pas a un pati descobert previ al claustre. El timpà original romànic fa ja algun temps fou substituït per una còpia "millorada", guardant l'autèntic, a cobert, a l'interior del claustre, per evitar el seu progressiu deteriorament.

Aquest espai del pati coincideix sensiblement amb l'emplaçament de l'absis lateral esquerre de l'antiga església romànica, ja enderrocada.

Així, doncs, la problemàtica constructiva d'aquest cos és merament ex-

terna, les façanes, tant la recaient al carrer com al pati d'accés, han estat restaurades recentment i queda ara la reparació de la coberta de teula àrab i estructura de fusta.

Des del pati descobert s'accedeix al claustre a través d'un arc de mig punt amb una tarja reixa datada al segle XIX (1847), tot i que no està clar si originalment fou dissenyada per aquest emplaçament, ja que com material de recuperació ha estat aprofitada fa 8 ó 10 anys.

Església

Pel que fa al tercer sector d'edificació estudiar està constituït per la nau de l'església, les vicissituds constructives – destructives de la mateixa, sofertes al llarg de la seva història són conegudes i s'ha fet un resum al principi d'aquest escrit.

Avui dia un dels problemes fonamentals de l'església és el de la conservació i restitució d'elements de pedra. Donat que la Seu de Manresa està construïda majoritàriament en els segles XIV i XV, amb pedra sorrenca de baixa qualitat, i ja que el clima de Manresa és continental i rigorós, amb descens important de les temperatures en un mateix dia i amb gelades freqüents a l'hivern i donat també la pol·lució existent a la ciutat, no és d'estranyar el mal estat general que presenten els elements estructurals, contraforts i arcbotants, elements ornamentals i inclús paraments en general. Estan clarament descomposts i en alguns llocs els relleus pràcticament han desaparegut. I tot això fa que, en alguns punts inclús sigui difícil la interpretació de les formes per a la restauració. Així mateix, els pinacles i les macolles de coronament es troben en molt mal estat de conservació: algunes trencades, altres caigudes o en imminent perill de desprendiment. Aquest perill s'aguditza al no tenir les esmentades macolles, per defecte de projecte, suficient tió d'ancoratge i a més perquè les macolles es presenten, en tot el perímetre de la Seu a tres nivells.

Analitzant els contraforts i arcbotants, se sap que a l'any 1882 i se-

güents, es produeix l'enderrocament de les golfes construïdes d'amunt de les capelles laterals a tot el volt de la basílica, i a primer d'abril de 1891, van construir-se els arcbotants que faltaven, de la fàbrica original.

Està documentat que si bé l'arquitecte que va projectar la Seu havia previst els arcs botarells dobles, aquests únicament es van arribar a construir en el segle XIV, en la zona de l'absis. En les dues llargues tirades laterals, únicament s'arriba a construir l'arc inferior. A finals del segle XIX es construeixen els arcs superior, completats amb les gàrgoles i florons corresponents. Al mateix temps es col·loquen noves gàrgoles i macolles en alguns dels arcs i pilastres que els havien perdut. D'aquests arcs superiors, vuit són del segle XIX i set de la fàbrica original.

Respecte a les gàrgoles en tot el primer nivell, únicament queden restes molt erosionats, en cinc contraforts. En el segon nivell són totes del segle XIX, excepte potser dues, més deteriorades.

Amb conseqüència passem una altra afirmació, el problema de conservació de la pedra sorrenca a Manresa és tan greu que en menys de cent anys manifesta problemes.

A data 10 de novembre de 1982, l'arquitecte que subscriu, va redactar, a petició de la Direcció General de Patrimoni Cultural, de la Generalitat de Catalunya, un informe respecte a l'estat de conservació dels pinacles, macolles i de més elements ornamentals de la Seu de Manresa.

A conseqüència d'aquest informe es van canviar 12 macolles. Ara bé, l'operació per falta de diner, quedà incompleta. Avui creiem que és necessari restaurar el pinacle complet i no únicament la macolla, doncs sinó ens trobem que haurem d'assentar aquestes sobre una base deteriorada. Així es proposa tallar de nou la cornisa, paraments inclinats i elements ornamentals de pinacle i aprofitar o no la macolla i la gàrgola segons la seva conservació.

En aquests moments hi ha vint macolles i dotze gàrgoles caigudes, desmuntades o perdudes per l'erosió per el seu pèssim estat de conservació i

per evitar el perill de la seva caiguda.

Aquest arquitecte opina que no és aconsellable, tret de força major, procedir a una sistemàtica espoliació dels elements ornamentals dels nostres monuments, evitant actuacions passades en altres edificis, basades en estalvis econòmics i de les quals nefastes conseqüències estan a la vista. Inclús i en relació als ciutadans de Manresa no sembla psicològicament prudent, procedir solament al desmuntatge dels pinacles més perillosos, doncs podien sentir-se defraudats davant la manifestació de mitjans auxiliars importants i pocs aconseguiments en la restauració del monument.

Sembla, doncs, lògic avançar en un procés de restauració tot i que sigui minimalista, actuant sobre els pinacles i els seus elements ornamentals.

Durant l'any 1999 entre altres elements de menor entitat, van caure un tros de cornisa del campanar, un tros de guardapols del portal de Sant Antoni i una macolla de la façana sud. Això va provocar que, d'acord amb l'Ajuntament de Manresa, es decidís tancar l'entorn de la Seu per evitar possibles accidents.

L'accés a l'església es fa per la porta Nord o portal de Santa Maria, de la que els elements ornamentals i el gablet es trobaven també en molt mal estat de conservació. Per sort, aquest portal ha estat restaurat recentment per subscripció popular i s'han eliminat les possibilitats d'un accident.

Aquesta és la casuística més generalitzada de l'església de la Seu, tant és així que analitzant la façana nova de Soler March, iniciada en 1915 i construïda també en pedra sorrenca de baixa qualitat, ja s'observen problemes d'erosió de pedra en baranes, remats i cresteries.

Avui s'està realitzant el pla director de la Seu, però a falta d'aquest pla director de restauració de l'església, l'arquitecte que subscriu, està intentant aconseguir, un pla plurianual de restauració exterior de la Seu de Manresa. Donat que una catedral gòtica és un element d'arquitectura modular, i precisament un mòdul estructural és el format per un contrafort, arcbotant i pinacle amb el llenç de paret corresponent, la idea és llençar una campa-

nya que el lema seria cada any un mòdul. En la Seu de Manresa podem considerar que hi 20 mòduls sensiblement iguals, amb els matisos corresponents, existència o no de portal, claustre adossat, etc. més la façana principal.

Deixant a part la façana principal, s'ha d'intentar amb urgència, restaurar un mòdul, que servirà de punt de referència i guia per a la resta, al conèixer amb detall els problemes a resoldre i el seu cost econòmic.

Per tot això exposat, es veu que, al·gú ha de redactar un programa d'actuació plurianual per resoldre el tema de contraforts, arcbotants, pinacles i macolles. I ja que no hi ha decisions a adoptar per estudis històrics previs, i sí tan sols la meticulositat en la interpretació de les formes a restaurar, és per això que aquesta problemàtica, ben plantejada i programada, pot desembocar la seva execució, en una rutina constructiva que únicament preocuparia per l'obtenció dels fons necessaris.

Altre problema greu en la Seu és el problema estructural, durant les obres urgents de reparació, recentment realitzades, es va poder comprovar per un aixecament taquimètric, que el mur Sud es desplaça cap a l'exterior. En el seu punt màxim el desplaçament és de 25 cm. En aquests moments l'arquitecte Robert Brufau, professor d'estructures de l'Escola d'Arquitectura del Vallès, està redactant un informe al respecte estudiant les causes i orientant la solució.

Això vol dir que s'haurà d'atibantar voltes, nervis i paret sud, i s'haurà d'aixecar la coberta i realitzar-la de nou. Aprofitant aquesta circumstància es recuperaran els perfils i la qualitat de material de la coberta original, ja que l'actual de teula àrab, es pensa que es va construir, previ enderrocamment de l'existent en el segle XVIII, sobre bigues de fusta recolzades sobre les voltes de pedra.

La coberta de la Seu de Manresa se suposa que era un terrat, amb diverses pendents i solera de material ceràmic, a l'estil de Santa Maria del Mar.

Recordem que mentrestant fa uns sis anys, ha aparegut una fissura a la zona del baptisteri nou, el que diu que

els problemes de sanejament d'aquest sector sembla que no estiguin plenament resolts i que l'any passat es van reparar dues esquerdes de les voltes.

Els finestrals de l'església es redueixen a tres models, en el que respecta a les seves traceries, d'un, dos i tres mainells, que motiven la decisió dels espais, que acaben amb arc de llanceta trilobulada. La part alta forma diverses composicions trifoliades i tetrafoliades. Els finestrals de 3 mainells acaben amb un rosetó estrellat.

Pel rosetó principal, l'any 1897, l'arquitecte Bernat Pejoan s'inspirà en el de Sant Cugat del Vallès, però avui està totalment trencat i apedaçat.

Fins aquí haurem descrit la restauració dels elements més vistosos de l'església, però hi ha un treball sord de conservació que no es pot oblidar, com la impermeabilització successiva de les terrasses de les naus laterals i la renovació de la coberta de teula àrab de protecció de la nau central que ja s'ha inclòs amb els treballs d'estructura.

Serà precís parlar del campanar, la seva restauració i l'adaptació i millora dels seu accés a la visita pública, a fi de conèixer també millor el monument més important de la ciutat.

L'òrgue, que avui és situat en una capella al centre de l'absis, fou adquirit per subscripció, a l'abadia de Montserrat, on estava col·locat des de 1922.

L'òrgue barroc que tenia la Seu, fou incendiat, sembla ser, intencionadament en 1937. Aquest òrgue era una peça de gran valor artístic que es va salvar de l'incendi de 1714. Fou construït en 1616.

L'òrgue actual fou construït per l'organista italià Sílvia Puggina, establert a Collbató. És un òrgan de transmissió elèctrica, modificat i adaptat, de forma que la consola és situada al presbiteri.

Francesc Xavier Asarta i Ferraz
arquitecte-conservador de la Seu de Manresa